

Quan a classe érem tres-cents

Homenatge a Xavier Rubert de Ventós

Pedro Azara i Maria Rubert, ed.

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA
BARCELONATECH

Escola Tècnica Superior d'Arquitectura
de Barcelona

Quan a classe érem tres-cents

Homenatge a Xavier Rubert de Ventós

Quan a classe érem tres-cents

Homenatge a Xavier Rubert de Ventós

Pedro Azara i Maria Rubert, ed.

UNIVERSITAT POLITÈCNICA
DE CATALUNYA
BARCELONATECH

Edició i coordinació:
Maria Rubert i Pedro Azara

Primera edició: febrer de 2020

- © Fotografia de la portada: Jordi Carreño - Vilaweb
- © els autors: 2020
- © Iniciativa Digital Politècnica, 2020
Oficina de Publicacions Acadèmiques Digitals de la UPC
Jordi Girona, 31 edifici K2M 08034 Barcelona
Tel.:934 015 885
www.upc.edu/idp
E-mail: info.idp@upc.edu

Producció: QPPrint
c/Miquel Torelló i Pagès, 4-6
08750 Molins de Rei. Barcelona
www.qpprint.es

ISBN: 978-84-9880-824-7
DL: B 4007-2020

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista a la llei.

- 9 *Salutació del Rector*
Francesc Torres
- 11 *La mirada estètica*
Pedro Azara
- 15 *De l'estètica de l'ull a la del tacte*
Norbert Bilbeny
- 19 *Cuando a los 16...*
Ricardo Bofill
- 21 *Elevaciones y caídas*
Juli Capella
- 25 *L'ensenyança del disseny*
Beth Galí
- 29 *Estirar del recuerdo*
Marta Llorente
- 33 *Vessant pública*
Oriol Pibernat
- 37 *-Què és pitjor? La ignorància o el desinterès? - ...*
No ho sé, ... ni m'importa ...
Blanca Pujals
- 41 *Filaberquí*
Josep Ramoneda
- 43 *Com a estudiant...*
Carme Ribas
- 47 *En los años sesenta*
André Ricard
- 49 *1975 y el whisky: Las clases de Xavier Rubert de Ventós*
Félix Solaguren-Beascoa
- 53 *Abarrotades...*
Estanislau Roca

Com a rector de la UPC, vull afegir-me al càlid homenatge que professors, companys i amics fan al professor Xavier Rubert de Ventós avui a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona.

Xavier Rubert de Ventós és un gran pensador, filòsof, polític i escriptor, però sobretot és i ha estat un gran professor de la nostra universitat. És per això que vull agrair-li expressament en nom de la UPC i dels seus estudiants, ara arquitectes, la seva saviesa i l'ensenyament que va desenvolupar en les classes d'Estètica durant tants anys.

Una universitat i una escola superior arriben a l'excel·lència per moltes coses, però sobretot per tenir professors extraordinaris. Xavier Rubert de Ventós és, sens dubte, un d'ells.

Francesc Torres
Rector de la Universitat Politècnica de Catalunya

La mirada estética

Pedro Azara (ETSAB, UPC)

¿Nos hemos fijado en un hecho curioso? Cuando esperamos el ascensor y este se encuentra en una planta superior, por ejemplo, en la Escuela, en vez de apretar el botón para hacerlo bajar hasta la planta donde nos encontramos, tenemos que apretar el botón que indica en qué dirección queremos ir; y, así, en vez de hacer bajar al ascensor, si este se halla en una planta superior, lo hacemos subir —si queremos subir—, lo que lo hace bajar. Tenemos, por tanto, que dar una orden que no dice lo que la máquina tiene que hacer, sino lo que queremos hacer, anticipándose a nuestros deseos.

Hoy compramos libros y música por internet —cuando Xaviert Rubert enseñaba en la Escuela aún comprábamos en tiendas “reales”. Las páginas web de las tiendas virtuales clasifican el material por autores y por géneros: clásico, policíaco, musical o infantil son membretes habituales. Pero suele aparecer una clasificación más; se titula “Te gusta” (véase en los móviles). Cuando abrimos esta “oferta”, nos encontramos con títulos de canciones, discos o libros que nos darán satisfacción, que coincidirán sin duda con nuestros gustos y deseos —aunque estos, en ese

momento, vayan por otros derroteros o no tengamos ningún deseo o necesidad de compra. Pero la adquisición está ya virtualmente realizada. El objeto se dispone, se amolda a lo que (supuestamente) queremos.

Esta mirada de extrañeza ante órdenes y clasificaciones que no atienden a lo que existe, sino a lo que queremos o esperamos que exista, a lo que deseamos, encauzando nuestros deseos o aspiraciones, la practicaba —y la practica— Xavier Rubert de Ventós cuando impartía clases de Estética (una asignatura que la Escuela canceló inexplicadamente). Nos enseñó que el mundo no es lo que parece, sino que nuestra mirada lo amolda. Una mirada que busca las relaciones entre las cosas y nosotros, y cómo las cosas son, de algún modo, proyecciones de nuestros deseos y temores. El mundo existe para nosotros. El mundo es un “mundo” porque nosotros le damos sentido.

Esta mirada, esta manera de mirar el mundo, sabiendo qué y cómo miramos, siendo conscientes de que miramos, es una mirada propiamente estética, que nos busca en las cosas que nos rodean, una mirada que Xavier Rubert nos enseñó en cuarto curso de carrera. No nos enseñó a construir, sino a reflexionar sobre lo construido y sobre cómo y por qué miramos y reflexionamos sobre lo construido. Es decir, nos enseñó a construirnos un mundo que no pasa por la piedra y el hormigón, sino por las relaciones que tejemos con nuestro entorno, con las

cosas que nos rodean, que desean y se esfuerzan en comunicarse con nosotros, en hacernos —a veces forzosamente— una vida, si no más plena, más satisfactoria. Nos enseñó a ser plenamente humanos, miembros de una comunidad, siempre inquietos y a no dar nada por sentado, evitando apoltronarnos, un peligro que siempre nos ronda y del que él huyó. Sus hermosas lecciones, a las que tantos acudíamos, queremos creer que no fueron en vano.

De l'estètica de l'ull a la del tacte

Norbert Bilbeny (Universitat de Barcelona)

“L'estil és l'home”, va dir el comte de Buffon. I és així també, al meu parer, en el cas del filòsof Xavier Rubert de Ventós. En llegir-lo o escoltar-lo, sembla inevitable per als qui el coneixem associar-lo amb la seva imatge personal i la seva manera de ser. Escriu tal com és i és tal com escriu. Sí, això també succeeix. Perquè Xavier Rubert és un filòsof escriptor; ha escrit tota la vida, i ho ha fet bé.

Com que som en una escola d'arquitectura en la qual Rubert va ensenyar tants anys, el fet de destacar-ne, com acabo de fer, el lligam entre estil i persona, així com entre estil i treball continuat, crec que és una constatació que ve a tomb. El nostre homenatjat va ser aquí professor d'Estètica, però per a ell l'estètica és inseparable de l'ètica, com ho era per al seu mestre José María Valverde. Tota la seva obra convergeix, penso, en una pregunta: “Què és l'experiència estètica?”. Ja la mateixa pregunta té un rerefons moral: suposar, o esperar, que la línia i el plànol, el volum i la forma, responen a un subjecte que les viu i en té consciència. L'experiència estètica fa que l'obra s'assembli a l'artista, i l'artista a l'obra: vet aquí Frank Lloyd Wright, Álvaro Siza, Alejandro de la Sota o Enric Miralles.

La idea que té Rubert de l'experiència estètica és subtil i original. L'ha anat expressant al llarg de la seva producció, però sense donar-li un cos sistemàtic. Ni vol ni gosa fer-ho. En aquest sentit, enllaça amb la mentalitat postmodernista. L'estètica arrenca de l'individu i de la seva experiència sensible. Imaginem-nos davant d'alguna cosa que ens agrada i atrau: un cos bell, una catedral, una melodia que ens colpeix. Primer sentim un *desconcert*; allò que és nou ens deixa sense paraules, en una mena d'èxtasi. Però després, en el segon estadi, ja fem un *reconeixement* de l'objecte: el pensem, judiquem, identifiquem. Ara bé, si el repetim i clarifiquem massa, perdrà el seu encant i perdrem el neguit, la mena d'èxtasi, que sentíem al principi. Caldrà que ens sobreposem tant als sentits com al pensament i les opinions formades, i ens lliurem a un últim estadi: el *des-reconeixement* de l'objecte. És a dir, que ens descarreguem de les idees i els hàbits acostumats. Ara és quan comença el plaer, l'experiència estètica, que consisteix a veure com a natural el que hem fet artificial. Tornar a la primera vegada. Redescobrir Chopin, Tintoretto o Alvar Aalto, quan els percebem sense les previsions i expectatives que ens havíem inevitablement creat. Cal saber ser immunes a la teoria, després que ens hagi contagiats.

Algú pot dir que això és la dialèctica de Hegel: tesi, antítesi, síntesi. O una nova forma d'integracionisme de les polaritats, a la manera de Josep Ferrater Móra. O de posar-se, equidistant, entre les po-

laritats, com aquell “terme mitjà” aristotèlic. Però qualsevol forma d’unitat superadora, conciliadora o intermediària de les distintes formes de la percepció i de l’enteniment és per a Xavier Rubert un atemptat contra la filosofia, com ja havia sostingut el seu admirat Kierkegaard. L’actitud filosòfica és la de reconèixer-nos vulnerables en la sensibilitat i evitar fer-la invulnerable sota una crosta de nocions preceptives. L’imperatiu estètic serà, doncs, *arribar a veure les coses sense reconèixer-les*.

Però aquest imperatiu respon a un imperatiu ètic: *arribar a fer les coses sense apoderar-se’n*. Ni el sensibilibisme de les emocions ni l’esnobisme ridícul de tancar-les en opinions formades i categories. Entre allò que percebem i el fet de dir-ho hi ha, doncs, una distància que ens posa a prova, per tal d’evitar el risc de limitar-nos als estímuls i el d’extralimitar-nos en la seva conceptualització. És com una pugna entre dos personatges, com els que trobem —el polític, “P”, i el filòsof, l’autor— en el llibre *El cortesà i el seu fantasma*, al meu parer el millor autoretrat filosòfic del nostre autor. El pensament, per a Rubert, copsa el símptoma; no expressa la ferida ni en diu el remei.

Entre aquests extrems, estimul i resposta, o, com dirà, la diàstole sensual i la sístole intel·lectual, convé tenir el sentit pudorós de la proporció, la cortesia intel·lectual de no voler atrapar res ni deixar-se atrapar per les coses o les situacions. I cita, així, Eugeni d’Ors: “El primer deure del paisatgista és no formar part del paisatge”. Perquè també hi ha un clar ressò

de D'Ors, en Xavier Rubert. Certament, allò que és més difícil coincidirà en la delicadesa de la resposta davant de l'estímul. No pots pressionar gaire l'ocell que tens a la mà, perquè es moriria; però tampoc afliuxar gaire la mà, perquè l'animaló s'escaparia.

En l'estètica de Rubert, la perspectiva de l'ull esdevé la perspectiva, en una paraula, del *tacte*. I no hi ha estètica sense ètica, perquè aquesta és la cultura del tacte. El terme mitjà, la proporció justa, no és el terme mitjà aristotèlic de la raó, sinó el de la sensibilitat. La noció que té Xavier Rubert de l'experiència estètica és, sens dubte, subtil i original.

Cuando a los 16...

Ricardo Bofill

Conozco a Xavier desde los 6 años.

A los 16 nos hicimos amigos en los calabozos de Vía Laietana.

Nuestra amistad se ha hecho cada vez más intensa hasta la actualidad.

Xavier es un pensador. Nos daba lecciones de Historia de la Filosofía y especialmente de Estética.

Inspirador para arquitectos y para las arquitecturas de las ciudades y civilizaciones actuales.

Un barcelonés inteligente y ecléctico, asociativo e inventivo. Un modo de pensar y asociar ideas, esencia de Barcelona, Cataluña, Europa.

Durante los últimos 20 años hemos dialogado sobre la incertidumbre del mundo actual y de su imprevisible futuro.

Su libertad e independencia han marcado nuestra amistad y colaboración hasta hoy.

Amb Ricardo Bofill

Elevaciones y caídas

Juli Capella

Corría la voz entre los alumnos más espabilados de la Escuela: “Hay un profe de filosofía genial, no te pierdas sus clases”. Pero asistir no era fácil, debías conseguir su calendario, tener libre esa hora o saltarte la asignatura que te tocaba. Y a lo mejor su clase se había suspendido, pero, si no, estaba el aula llena a reborar. Dentro, un personaje de aspecto enjuto un tanto repelente, hablaba con un desparpajo subyugante. Jamás sabías de qué iba la clase, pero daba igual, fuese sobre un estilo artístico o un célebre filósofo de nombre ignoto para ti en ese momento. Al sentarte en el suelo —las sillas ya estaban todas ocupadas—, él te lanzaba un cabo que cogías al vuelo, te aferrabas con ganas y entonces comenzaba a zanzarte de un lugar a otro, a elevarte de la realidad al sueño, del sentimiento a las piedras, de una anécdota a un decálogo. Creías ir entendiendo todo lo que te contaba, pero de repente la cuerda se sacudía tan fuerte que te soltabas y caías al suelo. Estabas unos instantes aturdido pero fascinado. Y vuelta a empezar, otro razonamiento seductor y convincente que te elevaba, con apasionante vuelo, para dejarte caer de nuevo en picado. Entonces corrías a comprarte

sus libros en La Capell, para devorarlos y subrayarlos con devoción.

Fascinados por su saber, con Quim Larrea, con quien por entonces colaborábamos en *El Croquis y De Diseño*, nos acercamos al personaje. Su capítulo de *Teoría de la sensibilidad* titulado “Hacia una integración del arte, ciencia y técnica; el diseño científico” nos volvió locos. En realidad, no sé si captamos nada de su concepto, pero intuimos —junto con el libro *Proceso y erótica del diseño* de Bohigas, de título tan seductor— que el diseño iba a ser una importante disciplina de futuro, más allá de su praxis profesional.

Cuando conocimos a Xavier nos desarmó su afeabilidad y cariño hacia dos niños insolentes huérfanos de teoría en el mundo del diseño. Sus disquisiciones sobre el asunto nos dieron siempre un impulso que elevaba las formas a categorías.

Cuando España fue elegida en 1985 para mostrar su cultura en el certamen Europalia, se nos encargó hacer un vídeo de presentación sobre el diseño español. Tal vez se nos fue un poco la mano y, con la productora FDG, salió un documento a ritmo sincopado de la movida del momento, con las criaturas españolas del diseño industrial, gráfico y de moda danzando. Era tan bestia que trastornó a la oficialidad del “disseny” del momento, que decidieron vetar nuestro vídeo y no mostrarlo. Por suerte, Xavier Rubert era uno de los popes del evento y con gran cariño defendió que nuestra creación se mostrase tal

cual era. Lo defendió y muy amablemente se guardó de decirnos qué le parecía.

Que un filósofo diese clases en Arquitectura — también Eugenio Trias y Félix de Azúa— fue un regalo inesperado. Un accidente maravilloso que desgraciadamente ya es imposible. Ahora en la universidad se enseña solo arquitectura. Qué pena, pues la arquitectura se hace más pensando que dibujando.

Desde esas clases obnubiladoras de la ETSAB, he ido siguiendo el periplo de Xavier con gran devoción y estima creciente, como si fuese un sabio lejano pero benefactor que siempre da que pensar y cobijo. Y cuando leo algo suyo o lo veo en una entrevista, me sucede lo mismo: me atrapa, me eleva, me da varios bandazos, y me descuelgo. Pero con ganas de volver a conectarme. No sé si nunca he llegado a entender nada realmente de Xavier, pero me ha enseñado a pensar qué cosas e ideas conviven. ¿O quizás son lo mismo? Depende de tu sensibilidad.

L'ensenyança del disseny

Beth Galí

En la trajectòria de Rubert de Ventós hi ha un aspecte que no s'ha tractat suficientment. Em refereixo a l'ensenyança i al pensament entorn del disseny com a professió i activitat autònoma.

Persona de tracte exquisit, Xavier Rubert es declara per sobre de tot vocacionalment pare; de totes les múltiples facetes professionals que ha desenvolupat, ell mateix reconeix que el rol de pare és el que el satisfà més.

I bé, potser els seus dots com a professor i com a instigador de teories que després s'han aplicat en àmbits com l'arquitectura i el disseny tenen a veure amb els seus dots per exercir de pare.

Recordo especialment Rubert de Ventós en un moment crucial en la seva faceta d'inductor d'idees. Crec recordar que era en un dels petits congressos o simposis de semiologia que, al voltant dels anys setanta, s'organitzaven com a mesura per fer avançar el pensament arquitectònic i el disseny, que començava a ser una professió rellevant.

Les successives crisis que experimentaven la pràctica arquitectònica i el disseny d'aquells anys s'evidenciaven en la dispersió teòrica en el moment de centrar-ne els fonaments. La teoria dels signes —

la semiologia—, ja formulada per estructuralistes i lingüistes de renom com Noam Chomsky (fundador de la gramàtica generativa), Ferdinand de Saussure i Roland Barthes, va irrompre en un d'aquests simposis com a mètode per recompondre una teoria dels signes en l'arquitectura basant-se en l'arquitectura i el disseny com a llenguatge.

Removent els apunts d'aquells anys, he pogut comprovar la transcendència d'aquelles reunions de professionals, moguts per un afany d'explorar nous significats per al pensament arquitectònic i per a la joveníssima pràctica del disseny.

Compartien taula, a més de Xavier Rubert, Oriol Bohigas, Peter Eisenman, Juan Pablo Bonta, Françoise Choay, Maria Luisa Scalvini i Nuno Portas, entre altres.

Recordo un Xavier Rubert especialment brillant fent una síntesi de les diferents actituds que es manifestaven dins del fenomen semiològic, discernint entre els que se situaven “enfrent” de la semiologia i els que se situaven “en” la semiologia, no sense implicar abans el fenomen semiològic en l'àmbit cultural i insistir en el caràcter actiu dels signes en la interpretació i la possessió dels objectes amb els quals convivim. Òbviament, Bohigas i Rubert eren dels que s'hi situaven “enfrent”.

Eren moments en què les actituds contraposades formaven part de la geografia intel·lectual i es manifestaven amb una especial virulència. Feia poc temps de la primera traducció a l'espanyol per part

d'una incipient Editorial Anagrama d'*Apocalípticos e integrados*, d'Umberto Eco. En el llibre d'Eco també emergien societats oposades, en aquest cas en la cultura de masses. De seguida es van formar grups bel·ligerants i la polèmica va estar servida: els que s'identificaven amb la cultura apocalíptica i els que es veien més a prop de la cultura integrada.

En aquest context, Rubert s'apropava als uns i als altres amb extrema delicadesa, d'una manera gairebé *tàctil*, per emprar una paraula amb la qual el mateix Norbert Bilbeny s'hi referia dies enrere a l'Ateneu Barcelonès.

A partir d'aquests esdeveniments de finals dels anys seixanta i principis dels setanta, no he deixat de trobar Xavier Rubert sempre vinculat d'una manera o altra al pensament arquitectònic i el disseny.

Anys més tard, conjuntament amb Oriol Bohigas, va organitzar el contingut programàtic de l'escola Elisava, una de les primeres escoles de disseny a Barcelona. Un experiment que va durar poc temps. Certs contratemps amb el CICF, la institució "catòlica i femenina" que adoptà l'escola Elisava, van emergir de seguida. L'escissió fou fulminant i va donar peu a la fundació de l'escola EINA, una escola jove, experimental, entusiasta, optimista i, per descomptat, laica. Tornàrem a trobar molts dels professors de l'antiga Elisava, molts d'ells represaliats per la dictadura i privats de la docència a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Allí hi havia Xavier Rubert amb Cirici Pellicer, Ràfols Casa-

mada, Oriol Bohigas, Federico Correa, Guinovart i Miquel Milà, entre d'altres, per establir les línies generals de la nova escola.

L'escola EINA fou un puntal humanístic en una professió tan aparentment tècnica com el disseny. Per l'escola passaren José Luis López Aranguren, Manolo Sacristán i, sobretot, les magnífiques jornades del Gruppo 63 amb intel·lectuals catalans per repensar l'ensenyança del disseny. L'arribada en massa de les ciències humanes basades en la lingüística va donar lloc a una polèmica que va durar tres dies. Entre els conferenciants italians recordo Umberto Eco, Gillo Dorfles i Joe Colombo, dels quinze que varen assistir, i, dels de Barcelona, Gabriel Ferrater, Carlos Barral, Mestres Quadreny, Oscar Tusquets, Oriol Bohigas i, per descomptat, Xavier Rubert de Ventós.

L'escola era tan reduïda de dimensions que els estudiants compartíem una mateixa aula i confraternitzàvem amb professors i conferenciants tranquil·lament sense ser realment conscients de la importància d'aquells moments; però de ben segur que els estudiants d'aquells anys ho recordarem per sempre més.

El darrer episodi de les moltes trobades amb Xavier Rubert professor ja fou a l'Escola d'Arquitectura de Barcelona, on ell, entre algunes absències degudes a les seves estades a Nova York, va iniciar la Càtedra d'Estètica.

Estirar del recuerdo

Marta Llorente (ETSAB, UPC)

Me gustaría, en esta ocasión, poder estirar el recuerdo, pero no de los anales o las crónicas de esta Escuela, sino del pozo de la memoria más personal: revivir los primeros recuerdos de mi docencia, como he hecho muchas veces a lo largo de los años que me separan, cada vez más, de ellos. La historia de Xavier Rubert de Ventós en la Escuela de Arquitectura de Barcelona es, en parte, mi propia historia, porque cambió el camino de mi vida. No me esperaba, a los veintidós años —como nadie espera a esa edad— cambiar la arquitectura por la dedicación casi plena a su estudio, a su docencia y a la escritura que la sigue de cerca: al estudio de la teoría de la ciudad, del arte, de la propia arquitectura, entendida de un modo amplio, como nos enseñó Xavier en sus clases y en el entorno de su cátedra.

Antes que nada, recuerdo, cuando estudiaba, las aulas que se habilitaron en los pabellones provisionales, llenas a tope —las imágenes están veladas por el humo de los cigarrillos— y, al fondo, la figura de Xavier gesticulando con pasión desde la tarima. Asistíamos antes de hora, con el placer de escapar de otras clases, porque corría la voz de la gracia y la

profundidad de aquellas sesiones. Luego, cuando ya nos tocaba, seguíamos escuchando a Xavier y a Eugenio Trías, que recorría la tarima de lado a lado, tímido, sin apenas mirarnos, fumando continuamente. Dos figuras muy distintas, unidas en estos recuerdos, junto a la de Tomás Llorens, delicado y sabio. Los profesores asistían juntos a las clases, se escuchaban unos a otros, creaban un espacio de debate y confianza que disfrutábamos. Terminamos la carrera, en sexto curso, ya pocos, en una optativa compartida con Filosofía, que Xavier daba en la facultad vecina. Con este motivo, nos conocimos más: Xavier permitía una proximidad muy especial, porque era un gran observador de los demás, alguien dispuesto a escuchar y a dar valor a nuestras palabras. Nos hablaba de su escritura —era el año 1980 cuando publicó su ensayo *De la modernidad*—. Leíamos también sus libros, como antes *La teoría de la sensibilidad*, pero nunca como una imposición, sino con la emoción de tener cerca a quien los escribía. También eso era un lujo.

Un día de aquel año, saliendo de clase, me pidió que lo acompañara a un recado personal, porque quería proponerme una colaboración. Corrimos uno al lado del otro, mientras me hablaba de su proyecto: quería tener cerca, en la cátedra, también, a jóvenes formados en la arquitectura. Me propuso empezar a trabajar enseguida. Nos reunió a Pedro Azara y a mí, y nos sugirió que lleváramos un seminario en el espacio recogido de la cátedra y que escogiéramos

un tema de estudio. Yo me lancé, con inocencia, a la arquitectura medieval, que nadie nos había explicado durante la carrera, un territorio que me ha permitido mirar hacia el pasado y hacia el presente desde muchos ángulos. Empezamos a dar clases en sexto curso, ya al año siguiente: fue difícil, casi terrorífico, enfrentarnos —a veces lo recordamos con Pedro— a estudiantes aproximadamente de nuestra misma edad, justamente en otoño de 1982, cuando Xavier fue elegido diputado de las Cortes por el PSC.

Xavier luego estuvo unos años dedicado a la vida política, mientras nosotros seguíamos aprendiendo, cerca de Eugenio Trías y, en mi caso, también de Ignasi de Solà-Morales, en el espacio que había quedado abierto por ellos, entre la filosofía y la arquitectura. Un espacio que nunca se cerró ni dispersó —y que, por suerte, algunos de nosotros aún cultivamos—. Aquellos inicios fueron breves, pero los guardo siempre conmigo: porque fueron intercambios de ideas en libertad, enseñanzas casi privadas pero duraderas. Los consejos de Xavier siempre me han servido; los libros que leía por sus recomendaciones no se han borrado de mi memoria, como se borran otras fatigas de estudio con el tiempo, quizá porque fueron formando un campo que desborda la pura disciplina, donde es posible compartir la lectura literaria con la filosófica, y mantener la arquitectura en el centro. Un espacio de aprendizaje donde aquello que más me importaba, ya en la infancia, la lectura literaria y el arte, podía recuperar su valor.

Recuerdo días de lectura y de conversación con Xavier sobre Kafka —me dejó su ejemplar de *La muralla china*—, Proust y Borges, pero también Virgilio o Boecio, Erasmo o Rousseau; todo era posible al lado de comentarios y lecturas más próximas a nuestra materia. Parece extraño recordar, ahora, todo esto, en un espacio académico que tiende a la especialización, acaso obsesionado por ella, donde la cultura se desvanece, día a día. No aprendíamos solo a dar clases, aprendíamos a pensar para poder enfrentarnos a lo que creemos, de manera crítica, y para abrir horizontes: para *pensar los pensamientos*, como Xavier escribió un día en *Ofici de Setmana Santa*, un pequeño libro que aún releo y que da espacio a la voz de quien se ve a sí mismo escribiendo, pensando. Un libro que se parece aún más a su forma de dar clases: lleno de destellos de su inteligencia, tan poderosa.

El departamento que surgió de estos orígenes es el actual, en el que la asignatura de Estética pervive dentro del espacio de la Teoría: no la hemos perdido. Lo fundamental, creo, es la fuerza de esta fundación de sentido, la estela que brilla aún de un proyecto de Escuela de Arquitectura abierto hacia el territorio hoy frágil de las humanidades. Un proyecto de universidad que se alimenta de todo lo que tiene en cuenta la propia vida, que es, en definitiva, aquello a lo que se debe la arquitectura.

Vessant pública

Oriol Pibernat (EINA, Barcelona)

Permeteu-me un elogi peculiar, fet des d'una posició marginal: la d'aquells que potser no coneixem gaire directament Xavier Rubert, però que, en canvi, el coneixem prou en la vessant pública.

Deixem-ho clar: no ha estat professor meu ni hi he col·laborat en projectes docents, culturals o polítics; mai no hem compartit una trobada privada, ni he estat a casa seva, ni ell a la meua, ni res que s'hi assembla; no m'hi vincula la noble condició de pupil o col·lega, ni la més noble encara de l'amic. I tanmateix no és cap desconegut per a mi. Ben al contrari, ens hem creuat i saludat, l'he escoltat i n'he llegit llibres i articles. Per això voldria reivindicar aquest punt de vista, excèntric, que pot ser el de molts altres, i, si no és d'una presumpció excessiva, representar-los.

Creuar-se, saludar-se i compartir una conversa breu i circumstancial pot semblar poca cosa. I, tanmateix, a voltes un somriure ja fa prou per copsar l'honestedat i la simpatia d'una persona. Parlo de "simpatia" no pas en aquell sentit banal que l'ús ordinari li atribueix de fer-se agradós als altres. Vocalitzo la paraula plenament conscient de l'arrel etimològica grega que parla d'una percepció intuïtiva, d'un

sentiment compartit i d'un capteniment desinteressat. També l'esmento deliberadament sabedor que es tracta d'un concepte molt productiu en filosofia.

Quant a les lectures, en podria parlar d'unes quantes, però just quan se'm va proposar dir unes paraules per a aquesta ocasió em trobava rellegant *Teoria de la sensibilitat*. Així és l'atzar, capriciós i significatiu. Tots vàrem llegir aquest llibre fa anys. En el meu cas, quan vaig iniciar els estudis de disseny. També va ser aleshores que vaig assistir a una conferència de Xavier Rubert a l'antiga EINA. Ja no eren temps del Col·legi de Filosofia i la seva presència es feia escadussera, i per això molt celebrada. La raó de llegir *Teoria de la sensibilitat* el 1979 resulta tan evident que no cal ni parlar-ne. Tanmateix, la raó per rellegir-la passats tants anys pot resultar més intrigant.

Tal vegada la predicció de la síntesi d'art, ciència i tècnica que s'albirava en aquell llibre la llegeixo avui d'una altra manera i amb menys optimisme. El passat no deixa de ser un pòsit d'il·lusions sobre el futur que el present ha de mirar amb indulgència respectuosa. D'altra banda, la intel·ligència i l'agilitat de pensament que guia aquella escriptura li atorga una vigència que ja m'agradaria trobar per pensar el disseny i l'art d'avui mateix. I exactament era això el que cercava la meva relectura: revifar una espurna de l'apassionament per reflexionar sobre una utopia estètica.

El meu homenatge, que pot ser el de tants altres lectors, es concreta amb aquest agraïment per la ma-

teixa honestedat i simpatia que també desprenen textos com el que esmento; textos amb els quals hem après, que han acompanyat les nostres reflexions i que formen part d'un bagatge irrenunciable.

- Què és pitjor, la ignorància o el desinterès?
- No ho sé..., ni m'importa.

Blanca Pujals (Goldsmith, Londres)

Quan treballàvem junts, el Xavier arribava sovint amb algun acudit que havia sentit en algun lloc: un bar, una reunió, al carrer... Són part del seu imaginari per a escoltar el món, sorprendre's, gaudir-ne, entendre'l una mica més, des de diferents llocs, i incorporar-los a la seva manera d'entendre l'aprenentatge i les diferents formes de coneixement que s'entrellacen amb la seva manera de mirar les coses sempre des de la curiositat. Tot i que el seu pensament ha quedat inscrit mitjançant l'escriptura, la seva oralitat, les seves converses, les classes són una part fonamental de la seva particular cosmovisió, que he anat coneixent durant aquests anys. Qüestionant-se constantment dogmes de tot tipus, religiosos, polítics o acadèmics, i sempre curiós pel que el rodeja, partint de la seva quotidianitat per a seguir descobrint: cada coneixement ens obre la porta a un nou misteri. Una de les persones més brillants, subtils i curioses que he tingut mai el plaer de conèixer.

Vaig ser becària del Xavier mentre era a la universitat i tinc la gran sort d'haver-hi mantingut l'amistat des d'aleshores. Em deia que era de les poques persones que entenia la seva lletra... perquè em fasci-

nava poder llegir les seves llibretes plenes de notes, pensaments i escrits, i transcriure-les a l'ordinador. Ell és, o almenys ho era, nefast amb les tecnologies. Tan aviat com s'apropava a la impressora, com per un curtcircuit energètic entre cossos de naturaleses que es repel·len, aquesta començava a escopir papers sense parar, cosa que provocava... un caos total, del qual, òbviament, gaudíem i que exprimíem relatant-nos-el cada vegada que volíem riure una estona.

Durant els meus darrers anys de la carrera, vam estar compartint hores i dies en què les converses es barrejaven amb els seus escrits. Recordo la capacitat de sorpresa, emoció, en observar les coses sense prejudicis... com si fos sempre la primera vegada, per a poder entrar-hi de la manera més oberta i honesta possible i incorporant-les a un imaginari personal. És una manera de fer que encara intento aplicar en la meva manera de mirar... i reconec que de vegades pot resultar heroic. A més, crec que sempre ha mirat les coses i el món amb amor i que transmet aquesta necessitat de mirar el món des d'aquella posició. Sense cinisme, sense distància abstracta. L'humor és una altra part radical del Xavier. L'humor per a mirar el món, humor davant la confrontació o el conflicte, humor davant la sorpresa, humor per a aprendre.

Ell va ser el meu primer contacte amb la Càtedra d'Estètica i va transformar radicalment la meva experiència de l'arquitectura. Vaig trobar-hi el que

m'havia fet entrar a la universitat per a estudiar Arquitectura. Em va donar la perspectiva de l'arquitectura que ara s'està veient que és la que ja fa temps que era necessari reclamar. Un espai polític, estètic, social; un espai de conflictes i negociacions, testimoni i registre de les traces polítiques i estètiques de cada moment històric. Després de fer Arquitectura, la meua pràctica s'ha transformat en investigacions crítiques espacials, construïdes no amb maons, sinó amb altres tecnologies visuals, aurals i orals de transmissió de coneixement dintre i fora de l'àmbit arquitectònic crític i pràctic. I per tot això, per haver format part del que soc, l'estimaré sempre i li estaré sempre agraïda.

Es troben dos presos al menjador de la presó i un li pregunta a l'altre:

- I tu per què ets aquí (a la presó)?
- Perquè no me'n deixen sortir.

Filaberquí

Josep Ramoneda

Des del dia que el vaig conèixer a Olot, deu fer més de cinquanta anys, sempre m'ha impressionat la verticalitat de la manera de pensar d'en Xavier. Té una intel·ligència que li permet arribar sempre més a fons que els altres. Poses qualsevol qüestió sobre la taula i amb el seu raonament és capaç d'aixecar-ne les capes més profundes i treure a la llum dimensions del problema que semblaven perfectament amagades. Tant és així que a vegades va tan lluny que acaba travessant-ho tot i sortint per algun cantó inesperat. Per això sempre he dit que la seva intel·ligència és com un filaberquí amb màxima potència de broca. Per això sovint incomoda els professionals de les primeres capes, els que es neguen a veure res més enllà de les aparences. I desconcerta el personal: per on surt, aquest, ara? El clàssic deia que la naturalesa juga a amagar-se. En Xavier va sempre directe als amagatalls —teòrics, polítics, ideològics, artístics, ètics— amb una sola barrinada.

Com a estudiant...

Carme Ribas (ETSAB, UPC)

Com a estudiant a l'Escola d'Arquitectura de la UPC a Barcelona, concretament a tercer curs, l'any 1975, vaig tenir com a professor Xavier Rubert de Ventós. Una de les coses que més recordo va ser l'impacte de les seves classes en relació amb el que fins aleshores havien estat les meves experiències didàctiques.

Veníem d'un batxillerat i un any universitari basat en l'estudi de matèries que se'ns presentaven majoritàriament com a disciplines "certes". I aquí rau el factor de contrast que abans esmentava. L'assignatura d'Estètica estava plantejada com una introducció a la incertesa. Aquest era, per mi, el seu gran mèrit. A mi, i crec que a molts dels meus companys i companyes, em va obrir una finestra cap a tot allò que restava incert, amb una clara aposta per l'exercici del dubte com a mètode. Constantment es llançaven preguntes que no tenien una resposta unívoca.

La mateixa estructura del curs resultava, ara quan hi penso, coherent amb el mètode i la perspectiva adoptats. Anaven passant per la classe diferents professors, que compartien mirades, sense que això volgués dir que coincidissin en tot. De les classes de Luis Racionero recordo les dissertacions sobre el

poliamor; de les d'Eugenio Trias, una sorprenent i profunda explicació sobre el significat dels àngels. El Xavier Rubert ens parlava del que entenem com a *cosa bella* i del seu contrari, el concepte de vulgaritat, i de la construcció del que anomenem *estil*. I de com tot plegat va anar travessant els períodes més significatius de la història.

Les seves classes s'impartien a l'aula més gran de l'Escola en aquell moment, situada en uns pavellons provisionals (en espera d'una ampliació que va arribar més tard). Recordo que calia ser-hi a temps per poder-te situar a les primeres files, ja que s'omplia ràpidament amb alumnes d'altres cursos i fins i tot amb curiosos de fora de l'Escola. I és que Xavier Rubert de Ventós, molt jove en aquell moment, despertava l'interès d'un món universitari que anava molt més enllà de la nostra escola.

Pensant-ho ara, diria que tenia l'autoritat del savi, que d'una banda era capaç de despertar interessos encara per descobrir en els joves alumnes i, al mateix temps, no pontificava gens ni mica. Crec que el que en destacava era una mena de fragilitat personal, la qual feia servir per mostrar la necessitat de preguntar-se i repreguntar-se sempre sobre què fem i per què ho fem, de tal manera que en cap moment hi hagués la sensació que s'estava explicant una mena de doctrina incorporada prèviament. El propi físic —cos petit, molt prim— l'ajudava a escenificar, quasi teatralment, el necessari exercici filosòfic del dubte.

Recordo ara una anècdota que mostra, crec, aquesta manera d'ensenyar i connectar amb els alumnes. Un dia va interrompre el seu discurs perquè, aparentment, li passava alguna cosa al braç. Es va fer un silenci total mentre ell manifestava el dolor amb el gest, fins que va poder retornar a la normalitat com si no hagués passat res. Fragilitat física, fortalesa intel·lectual, incertesa com a mètode, aprenentatge com a resultat.

Més endavant, a partir de la meva amistat, que encara avui perdura, amb la seva germana Maria (que formava part de la mateixa promoció), vaig poder conèixer el Xavier Rubert de fora de les aules. Al pis de la Diagonal, però també a la casa d'Empúries, en llargs dinars en què el seu pare Juanín ordenava i als quals la seva mare Chita acollia a tothom amb silenciosa dignitat.

Dinars en què, per ordre del pare de la família, estava prohibit discutir de política i de religió, però en què tothom discutia de tot i més. El Xavier hi mantenia el mateix posat que a classe, sempre preguntant-se el perquè de les coses.

En los años sesenta

André Ricard

Conocí a Xavier en los años sesenta. La recién creada ADIFAD había sido admitida como miembro del ICSID, la organización internacional del diseño. Queríamos participar activamente en el movimiento diseñístico de aquella época. Invitamos a Tomás Maldonado —a quien había conocido en el Congreso del ICSID en Venecia— para que viniera a Barcelona a contrastar criterios sobre el porvenir cultural y económico de esa disciplina creativa. Tomás aceptó la invitación, a pesar de su repudio a la dictadura que gobernaba entonces el país. Conociendo el talante docto de Maldonado, era evidente que ese encuentro dialogante no trataría de los temas prácticos de la profesión. Abordaría el tema diseño desde una perspectiva más amplia: no solo cultural, sino también social e incluso política. Para secundarnos en ese diálogo, pedimos a Xavier, que había publicado *El arte ensimismado*, que participara en el debate para que este tuviera el nivel que deseábamos. Era importante darle a este primer encuentro con intelectuales foráneos una calidad que nos definiera. La reunión tuvo lugar en el recién estrenado Colegio de Arquitectos y efectivamente estuvo a la altura esperada. Los temas

debatidos permitieron contrastar criterios, que, con la presencia de Xavier, tuvieron ese nivel de calidad que merecían.

Desde entonces, él ha aportado al diseño un indispensable apoyo reflexivo que ha iluminado el paisaje global desde una perspectiva más amplia, más panorámica. Éramos unos idealistas en busca de un destino. Él nos hizo entender el acto creativo desde todas sus dimensiones: destacando las implicaciones trascendentes que concitaba el mundo material que creábamos; aportando una mirada lúcida sobre la sociedad, las cosas, los comportamientos y sus consecuencias. ¡Tuvimos esa suerte!

Espero que las nuevas generaciones tengan también mentes que den esta dimensión más amplia al hecho de crear. Gracias, Xavier.

1975 y el whisky: Las clases de Xavier Rumbert de Ventós

Félix Solaguren-Beascoa (ETSAB, UPC)

Hay escenas en la vida que quedan detenidas. Algunos las definen como períodos, incluso como períodos vitales. Este es uno de ellos.

El año 1975 fue un año que cumpliría perfectamente con esta condición y de especial manera el final del mismo.

Todo cambió.

Tenía diecinueve años recién cumplidos y estaba cursando tercer curso de Arquitectura.

Aquel régimen político que desde hacía mucho tiempo había dirigido un largo período gris desapareció, aunque nunca del todo.

En aquel final de año mi vida, nuestras vidas, estaban fundamentalmente dedicadas a la ETSAB: Construcción, Estructuras, Economía, Historia, Proyectos (al fin), Urbanismo y una extraña asignatura que se llamaba Estética. Digo lo de “extraña” porque ese enunciado de la asignatura en cuestión parecía acaparar un concepto que todos soñábamos que contaminaba a todas aquellas materias: ¿por qué negarles esa cualidad?

Y llegó la primera clase. Me llamó poderosamente la atención que el catedrático de aquella asignatura

que despertaba en mí todas las reticencias se apellidaba igual que una muy querida amiga y hoy magnífica catedrática de Urbanismo. Luego me enteré de que era su hermano mayor.

Aquel primer día, yo, que era muy disciplinado, estaba en una de las primeras filas del aula grande de los antiguos pabellones con la idea preconcebida de que no asistiría más. El aula se llenó “hasta la bandera”. “Menuda expectativa se ha levantado”, me dije, sorprendido.

Y se inició la clase.

Apareció un curioso personaje, menudo, que era el autor de alguno de los libros que figuraban entre los de la estantería de la papelería de la ETSAB.

Aquel profesor se iba abriendo paso como podía en la concurrida sala. Era Xavier Rubert de Ventós. Iba vestido con un traje de pana marrón oscuro y un jersey de punto de cuello alto que creo que era de color claro.

Se movía nerviosamente por la tarima de un lado al otro mientras iba hablando atropelladamente y lanzando citas, conceptos y referencias hilvanadas mágicamente. Yo estaba perplejo, casi en estado de shock. Él no paraba de hablar y fumaba como un carretero.

Las clases eran enérgicas, sugestivas, mágicas. Eran como una permanente ducha de agua fría que era capaz de despertarte del más profundo de los sueños. Hablaba de los Beatles, los Archigram, santa Chantal y Leonardo, el romanticismo, lo abstracto, el

sexo o lo que fuera. Era un volcán al que una rebo-sante clase seguía con una devota admiración.

Él lo sabía. Se crecía, las clases aumentaban en interés y él aún se crecía más y más.

Y dominaba la situación frente aquella numerosa asistencia de todas las edades e incluso de otras escuelas y facultades que llegaba a entrar y salir por las ventanas.

Y provocaba debates y diálogos con los estudiantes, que lo acribillaban con controvertidas e incómodas preguntas.

En una de estas habló del acto creativo. Alguien le preguntó si se podía fomentar la creatividad, ya que le iría muy bien para las clases de Proyectos del profesor Moneo, que al parecer no le iban del todo bien. Rubert le preguntó si él, el alumno, tomaba algo durante la elaboración y el desarrollo del trabajo de aquellos ejercicios. Le respondió que fumaba unos porros mientras iba dibujando, pero que lo relajaban de tal manera que se quedaba dormido y no conseguía nunca entregar adecuadamente. Las risotadas del profesor resonaron por toda la estancia; envuelto en su permanente nube de humo de tabaco, le dijo que lo que necesitaba era tensión y que solo lo conseguiría bebiendo whisky, vodka o un licor similar.

Aquella noche creo que todo el numeroso curso, o al menos mi círculo de compañeros, se sentó frente al tablero con una botella del líquido tostado.

Utilicé aquel método durante las siguientes semanas.

Recuerdo que obtuve una magnífica nota de Proyectos y una resaca permanente, mientras por mi cabeza flotaban imágenes de Oldenburg, Laugier, Maderna e incluso de aquel precioso “disco redondo” de Kriwet cuyos surcos serían sustituidos por palabras de distinto tamaño.

Siempre estaré en deuda con el profesor Xavier Rubert de Ventós, que introdujo una nueva manera de ver el mundo en aquellas magníficas clases, que despertaron en mí una insaciable curiosidad por todo lo que me rodea y una particular inclinación por el calvados.

Abarrotades...

Estanislau Roca (ETSAB, UPC)

Barcelona, anys seixanta. A les classes de José María Valverde a la Central hi anaven un grup d'estudiants d'Arquitectura. El professor i poeta era el gran referent de l'estètica i d'un coneixement absent a la nostra escola. Tot fins que l'any 1964, en senyal de protesta per una repressió franquista i en solidaritat amb els professors Enrique Tierno Galván, José Luis López Aranguren y Agustín García Calvo, expulsats de la Universitat de Madrid, va escriure a la pissarra: “*Nulla aethetica sine ethica, ergo ‘apaga y vámonos’*”. Va abandonar l'aula, va deixar la càtedra i uns mesos més tard es va traslladar a una universitat americana.

La filosofia i l'estètica varen quedar òrfenes de lideratge i continguts fins que en Xavier Rubert el va succeir al cap d'un any, el qual, més tard, arribaria a la nostra Escola d'Arquitectura, recentment estrenada al capdamunt de la Diagonal. En Xavier ja havia llegit la tesi doctoral *El arte ensimismado*, que seria el seu primer llibre, seguit de *Teoría de la sensibilidad*, de 1968, que tant ens fascinava.

La seva incursió a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona va ser una injecció de frescor que se sumava al canvi qualitatiu, necessari i pertinent que Federico Correa i Oriol Bohigas ja havien iniciat.

Les aules del jove Xavier estaven abarrotades, plenes d'estudiants d'altres cursos i de professors dempeus, entusiasmats per la seva eloqüència. Consolidat com a catedràtic d'Estètica, ens va nodrir d'una important innovació docent i eminència del saber juntament amb Eugenio Triás, que en Xavier ens va portar a l'ETSAB i amb qui més tard va fundar el Col·legi de Filosofia. Després s'hi varen incorporar l'Ignasi de Solà-Morales, que ben aviat va tenir una càtedra pròpia, i un grup de professors entre els quals recordo Ferran Lobo, Narcís Comadira i Arnau Puig, i els joves arquitectes Pedro Azara i Marta Llorente. Tots ells varen marcar una època inoblidable per a unes quantes promocions privilegiades d'arquitectes.

Vaig tenir l'oportunitat de compartir aquell nou coneixement que aflorava a la nostra escola i anys després em vaig adonar de la important aportació del Xavier, a qui tant devem, i em vaig penedir de no haver-lo aprofitat més.

De fet, va ser arran d'una petita anècdota que em permeto explicar-vos que em vaig tornar a adonar de la ingent aportació a la cultura que va fer en Xavier Rubert. Un dia "sortosament" em vaig quedar atrapat més de mitja hora en un ascensor amb José Luis López Aranguren. Era l'any 1993; ho recordo perquè a la tardor d'aquell any se celebrava un congrés internacional d'arqueologia clàssica i l'alcalde de Tarragona em va demanar que li ensenyés les obres de restauració i adequació del Pretori romà i la vol-

ta llarga del Circ, que jo mateix havia projectat per al Museu d'Història. Una aturada de mitja hora en un ascensor dona molt de si i vaig poder conversar amb l'admirat filòsof, deixant els romans ben aviat de banda per passar a parlar del Xavier Rubert, que tant apreciava José Luis López Aranguren, el qual es va desfer en elogis, entre els quals el que va escriure al pròleg de *Teoría de la sensibilidad*, que reproduïxo a continuació: «El libro de Xavier Rubert es una verdadera Estética, pero una Estética escrita no sólo desde nuestro tiempo sino, en la medida de lo posible, acompañando su proceso diacrónico y aun “adelantándose” a él, intentando predecir: predecir el arte que está ya “ahí”, aun cuando no le vemos aún, prediciendo su dirección ulterior.»

En fi, tot avançat al seu temps, cosa que li hem d'agrair, no solament pel seu mestratge a les aules, sinó també per una voluminosa obra assagística excepcionalment lúcida, profunda i sempre sorprenent, patrimoni només d'una intel·ligència superior.

Per tant, és un orgull i una satisfacció per a la UPC haver comptat amb el Xavier Rubert de Ventós, a qui avui, a l'ETSAB, on va deixar una docència sense precedents, li volem retre aquest homenatge.

Per molts anys, Xavier, i gràcies, gràcies, gràcies!

Estanislau Roca

Exalumne de Xavier Rubert de Ventós i
vicerector d'Infraestructures i Arquitectura de la
Universitat Politècnica de Catalunya

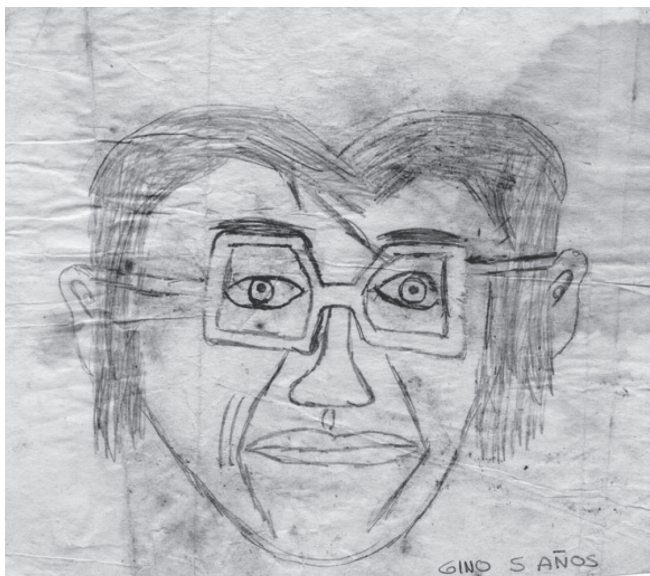
Amb Helio Piñon i Oriol Bobigas

Amb Rafael Moneo

Amb José Luis López Aranguren

De Gino, molt abans de que fos Gino